

Jazz, metal og flinkhet

TEKST

Peder Kjøs

PUBLISERT 11. februar 2008

Peder Kjøs, denne månedens kronikkforfatter, er privatpraktiserende psykolog og spesialist i voksenpsykologi. Sammen med Magne Raundalen, Marit Netland, Kjell Underlid, Ingunn Skre og Anne Skard er han invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste måned: Magne Raundalen.

Vi beklager at vi i nr 12-2007 kom i skade for å angi feil tittel på kronikkforfatteren. Det korrekte er at Ingunn Skre er førsteamanuensis ved Universitetet i Tromsø.

I sine covernotater til Davies' «Kind of Blue» sammenligner Bill Evans improvisert jazz med japansk kalligrafi. Pergamentet er et skjørt medium som bare gir kunstneren én sjanse. Raske og spontane, men likevel presise og disiplinerte penselstrøk er den eneste muligheten. På samme måte gir Davies gruppen sin noen enkle instruksjoner som gir maksimalt spillerom for solisten. Maksimalt spillerom gir selvfølgelig maksimal risiko. Det minste lille feilskjær, hvert øyeblikk av latskap eller slurv, hver uinspirert note kan ødelegge det hele. Solisten har ikke noe sikkerhetsnett, men er fri til å fly høyere enn noen nedskrevet og forhåndsorganisert melodilinje tillater.

«Terapien min er kanskje ikke elegant og eterisk jazz, men den kan være ganske effektiv og groovy metal»

Det er dette jeg liker med improvisert musikk. Jeg liker de magiske øyeblikkene som oppstår, risikotakingen som gir løft og flukt, det briljante som springer ut av et i utgangspunktet enkelt rammeverk. På sitt beste uttrykker jazzimprovisasjon ikke bare dyktighet, men først og fremst tilstedeværelse her og nå, en dyp forståelse, en transcendens.

Slik kalligrafi kan være en metafor for jazz, synes jeg jazz kan være et bilde på det som av og til skjer i terapi. Gode terapeuter griper uventet tak i noe enkelt og uanselig, løfter det opp og lar det få betydning og kraft. Milton Erickson gjør det selvfølgelig hele tiden, men også Jeffrey Zeig, Robert Resnick, Sissel Reichelt og flere andre har denne evnen til å fange øyeblikket og gi det et komprimert, men likevel lett uttrykk.

Disse terapeutene er forbilder for meg. Jeg ser demonstrasjonene deres og ønsker at jeg kunne gjøre noe lignende. Denne beundringen deler jeg med mange. Det å fly fritt og lande presist er høyt verdsatt i vårt fag. Allerede tidlig i studiet ble vi oppfordret til å frigjøre oss fra modeller, teknikk og teori og fange øyeblikkets magi. «Now moments», «mindfulness» og «rammebrudd» er god-ord for oss. Men det er ikke så lett å få til i praksis, synes jeg. Veldig mange av terapitimene mine mangler magiske øyeblikk. Jeg synes sjelden at klienter får plutselige, betydningsfulle innsikter som endrer alt. De får det i alle fall veldig sjelden som følge av at jeg uventet griper essensen i det tilsynelatende grå materialet, sprenger rammen, flyr høyt og uttrykker det hele presist og vakkert. Det er få briljante, improviserte soloer i musikken jeg lager med klientene mine, kan man si. Det er et ideal for meg å få det til, men det blir ikke slik. Faktisk har det blitt til at andres gode terapier, som jeg før syntes var fantastisk inspirerende, har blitt ubehagelige påminnelser om min egen gråhet. Terapien min blir ikke så jazza som jeg vil ha den. Og hva er vitsen med å spille hvis man spiller dårlig?

Heldigvis finnes det annen musikk enn jazz. For eksempel liker jeg veldig godt heavy metal. Jeg liker det voldsomme og brutale uttrykket, det utemmet dyriske, den konfrontasjonsorienterte dynamikken mellom stygt og pent, rått og vakkert, hyperraskt og ekstremt seigt. Slayer, Mayhem, Deathspell Omega, Immortal, Mastodon, Megadeth – navnene alene uttrykker mye av det bandene øser ut. Thrash, Sludge, Doom, Speed, Black Metal – sjangernavnene gir en følelse av hva du har i vente. Her er rå kraft både mål og middel.

Metal er på mange måter det motsatte av jazz. Her er ofte kompet, eller riffene, det sentrale. Repetisjon og små variasjoner, kombinert med brå brudd og temposkifter skaper virkningen. Gjennom metalens evolusjon fra 70-tallets bluesbaserte hardrock er det blitt stadig mindre fokus på soloer. Improvisasjon forekommer bare sjelden. Metalkonsserter er oftest rene reproduksjoner av platene. Til og med soloene låter likt som på plata. Her er det sjelden snakk om øyeblikkets magi og risikable svev. Konsertene kan være voldsomme kraftutladninger, nærmest dionysisk orgie-aktige, men det skapes faktisk ingenting, musikalsk sett. Metal skapes i studio, ved møysommelig pusling med skisser, endeløs filing på ideer. Selv den røffeste metal skal være presis, nøyaktig, tett i sammenføyningene. Metal skapes ikke på scenen, men i redigeringsprogrammet ProTools. Den endelige versjonen er satt sammen av et utall takes i studio. Lite gripes magisk ut av lufta, det meste jobbes, terpes og slites fram. Målet er energi, trykk og slagkraft, men metoden er møysommelig, langsom, detaljfiksert. Det er i spennet mellom vilt og temmet metal-magi skapes.

Hvis vi tar omveien tilbake til Bill Evans' kalligrafi-metafor, kan vi spørre oss hva slags billedkunst metal ville vært. Her er det lett å gå i fella og tenke Basquiat eller Pollock fordi de er så røffe i uttrykket, men disse mangler det nesten overdrevent bearbejdede som gjemmer seg i tilblivelsesprosessen. Mer nærliggende er de som pirker, men likevel oppnår rå kraft. Jens Johannessen, Leonard Rickhard og Morten Viskum ligger nær metal. I likhet med metalband opererer disse kunstnerne langsomt, møysommelig og

med ekstremt fokus på detaljer. Det kan være vanskelig å få øye på det magiske øyeblikket, det spontane og tilfeldige hos disse kunstnerne.

Kan det være akseptabelt for en som vil være flink psykolog, å jobbe på en slik måte? Hva slags terapi skal metal kunne fungere som metafor for? Kan det være greit å slite med skisser, prøve på nytt og på nytt, langsomt fikle seg fram til den rene linjen man ikke klarer å gripe ut av tynn luft? Jeg synes ofte jeg jobber slik. Jeg prøver meg fram, kommer med forslag, tenker høyt sammen med klientene. Jeg klipper og limer, prøver å spole tilbake og gjøre nye forsøk hvis en metafor eller et innspill ikke sitter. Av og til føler jeg at noe flyktig og sommerfuglaktig dukker opp og skaper et magisk øyeblikk, men så er det over, og klienten og jeg er tilbake til skissene og utkastene våre igjen. Møysommelig, langsomt, detaljfiksert. Målet er vel det samme for meg som for de fleste – at terapien skal bety så mye som mulig, ha konsekvenser, ha tyngde og kraft til å gi vesentlig endring i klientens liv. Hvis jeg skal oppnå dette, kan jeg ikke satse på magiske øyeblikk. Som terapeut må jeg gjøre noe jeg kan klare å gjøre, noe jeg kan få til flere ganger om dagen gjennom en hel uke. Jeg er ikke dyktig nok til å bruke magi, men jeg synes selv jeg er ganske god til å terpe.

Selvfølgerlig verdsetter jeg de fine øyeblikkene når de kommer. Jeg setter improvisasjon og spontanitet høyt, jeg som de fleste andre. Faktisk så høyt at dette har vært noe av et problem. Jeg har nok følt at det er slikt arbeid, jazz-måten, som er best. Det er når man får til dette, at man er virkelig god. Det mener jeg vel fortsatt. Jeg innrømmer også uten å blunke at de gode jazzmusikerne er veldig mye dyktigere enn de som spiller metal. Men jeg liker metal likevel. For min del trenger det ikke å være så flinkt, så lenge det fungerer. Hvis riffet og groovet sitter i kroppen, er det greit for meg at det er enkelt, gjerne primitivt. Sånn får det nesten være med terapien min også. Jeg kan ha feilskjær, være trøtt og uinspirert, jeg kan ha store vansker med å bestemme meg for hvor linjen skal gå – altså alle de feilene Miles Davies og de japanske kalligrafene ikke kan unne seg. Men jeg føler ofte at terapien betyr noe. Terapien min er kanskje ikke elegant og eterisk jazz, men den kan være ganske effektiv og groovy metal.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 45, nummer 2, 2008, side 174-175

TEKST

Peder Kjøs, psykolog